

Majtényi Mihály

Falun

A BŐRÖNDBE a váltás ruha mellé — szemeskávét is hozzatok, üzenték — mindegyikünk becsomagolta a maga platonikus szerelmét a falu iránt. A falu persze már régen nem idillikus képek sorozata (alapjában nem is volt soha az), de hát egész kultúrörökségünk, amely tudatunkban él, nagy tömegével könnyen vezeti tévútra az emlékezést s kikényszerít ilyen vallomást, hogy „szeretjük a falut.” Szeretjük az egyszerű falusi életet minden hamvasságával és készek vagyunk a falusi port is költői képbe beolvasztani — a por vegyi képlete nélkül, természetesen. S megdobbantja a szívünket, ha felcseng az utcason a falusi kovács üllőjének csengetése. Meg a cséplőgépbúgás, mint a keletkező kenyér szimbóluma.

Az egészszet revidiálni kell persze, a falut másként kell szeretni, mint platonikusan. A falu harc-tér, harcszintér, amelyen több arcvonalon és szüntelenül folyik a küzdelem. Látszólag érintetlen és ősi módon statikus életében hatalmas erők feszülnek és emelgetik — mint a ponyvát a letakart szekéren — az új idők viharai. Belehasított a villanyfény, a közlekedés és még néhány civilizációs adu, beletépett a hatalmas takaróba a kultúra: az iskola, a betű, a színpad, a mozi, a rádió... s felhasította végül a ponyvát a forradalom nyomán a társadalmi átalakulás.

Igen, a falut ilyennek kell szeretni, nem megmerevedett idillnek, hanem harc-szintérnek. Aki csak természeti képekért megy a falura s csak színteret keres érzései számára: félmunkát végez. Mint ahogy aki csak Babitsig jut el a falujárásban — érzést helyez pusztán a költői térbe, szép szárnyaló szavakat — nem hiszem hogy szívével valóban elér és eljut a faluba.

*S a völgy fölött lassan mélyülve kékell
 a szerte határ
 mit a menny kitár
 s egy messze vers ébredő ütemével
 kóvályog benne mint hajnali madár.*

Aki csak természeti képekért megy a faluba, vagy a „szent együgyűség” kutatására a lelkében s esetleg csak a fejdíszek és sokszínű ruhák tárulkozását figyeli — a fél-útig sem jutott el.

A művészt persze nehéz befolyásolni, meggyőzni; mesterségbeli, ősi patronokkal dolgozik különben is. A kovácsüllőn felcsengő vasdarab neki örök muzsika marad s ebből a távlatból lép közel a falusi mesterhez — akár szövetkezeti termelő-eszköz az üllő, akár kisipari tulajdon. S az a bizonyos cséplőgép-búgás is: kulcs a lelkéhez. (Az ember csak mondja a szót maga elé s az utóbb betölti nála a kép valóságát... pedig a cséplőmasina nem búg manapság, hanem — pöfög. Léven hogy traktor hajtja a cséplődobot és egyszerűen a motorok ütemes hangját hallatja.)

Kicsit át kell állítani hallásunkat sok mindenre, ami a faluban is ütemesebbé lett. „Az új hajtóanyagokra?” — kérdezed. Talán azokra is, de főleg a társadalmi

erőkre, amelyek azt a bizonyos takaróponyvát — s vele a látszólag idillikusát — olyan nagyon és végérvényesen feltépték.

RIP VAN WINKLE a hétalvó — Irving novellájának hőse, — aki átszunnyadt pár évtizedet, ha átgyalogolna a Csikér hídpallóján és jönne a falu felé, a faluba, mi lepné itt meg legjobban?

Ebben a szobában például, ahol most az asztalt körülüljük, a kétévtizedes mélységből érkezett vendég tekintete először mindenesetre a nagyhasú bírót keresné, meg a főjegyzőt zengetollas kalapban, valamint a főpapot lila cingulussal a derekán. És néhány hatökrös, bólogató gazdát, hogy: bizony, így van ez a falu dolga, kérem.

A falu hivatalos gyámjait keresné először a tekintete, akik „évszázados szent jogcímen” mutogatták öklüket. Bródy Sándor TANÍTÓNÓ-jében van egy jelenet: együtt ül az iskolaszék — a falusi gyámok intézménye a tanügy felett — s a vita hevében a tagok egymásután jelentkeznek hatalmi súlyukkal. A szolgabíró az asztalra csap ezüstfejú lovaglóbójával: Én vagyok az állam! A káplán előretolja fanatikusan, kiugró állat: Én vagyok az egyház! A kereskedő felugrik és gutaütésesen vörösre kipirulva harsogja oda: Én vagyok a társadalom!

A községháza asztalát mindig ütögették az öklök a falu sohasem volt gyám nélkül, sohasem volt önmagáé. És sohasem tudta megteremteni a multban, hogy sorsát maga intézze.

Ma pedig — s ezt a legvadabb hétalvó, aki hétszer hét évig szunnyadt, az sem tagadhatja — hogy most a falu dolgát belülről gombolyítják s a falu emberei a falu nevében maguk gombolyítják. Hosszú volt az út idáig és nem volt könnyű. S aki egyszer megírja nálunk, művészi képbe fonja — mert csak részleteket ismerünk erről még s azt is alig — aki embereken keresztül tudja ábrázolni a harcnak ezt a korszakát, több lesz persze mint történetíró: az emberi élet hiteles krónikása lesz ezen a tájon.

... Azért ülünk most lélekzetviasszafojtva a hosszú asztal körül, idézzük a multból előtörő emlékeinket és figyeljük a márt. Hatalom, lovaglóstornélkül, valóságba átömlő igazi néphatalom... de nem mint parola, mint jelszó, hanem ahogy most András bácsi csöndesen teregeti elénk mint a falu dolga és fejlődésének irányítója... Mint az élet egyszerű velejárója. A dolgozók egyszerű és természetes hatalma ez: övék az életük, sajátmaguké, ők orszózzák...

A szavak nem is fontosak talán, ahogy elhangzottak. Csak a tartalom. A hatalmi harc falvainkban régen eldőlt: se földesúri, se főjegyzői maradvány; de még a hatökrös-feketesubás gondolat is továbbillant az évekkel: felörlődött. A harc azonban folyik tovább mint kultúrküzdelem. És az ellen hogy a kapitalista elem újból kijegecesedjen. Tehát nem fantómok ellen: a vállrángatók, közömbösek, a misztikumba menekülők, a valóságot tagadók tábora még igen feketéllik vasárnap a mise idején a templomtérén s bizony az értelmiség egyrésze helyel-közzel ezeknek jelent segédcsoportot... Ám ez sem lenne baj. A dolgozók túlsúlya, azok szándéka olyan világos és nyilvánvaló! S az idő szekerét nem lehet tartósan visszafordítani. Várai születtek, erős várai a haladó gondolatnak a falvakban is: szervezettek, intézmények, amelyek mind mélyebben beidegződnek a köztudatba...

Ó a mesgyekarók kitolásának éveiben, az első földreform éveiben hány proletárház kis szobájában ült diadalt a kétkedés: megremegtek a szívek a fenyegető, fekete huhogásoktól a maximumos porták felől. Most már mosolyognak az emberek az ilyen huhogáson: sterillé vált az átok és az elátkozás. Már olyan ez a mérge, mint a homokbafutó víz: elnyeli a föld és megissza, nincsen messzi útja, legfeljebb a szomszéd portáig.

S erős kézmozdulattal a párttitkár, András bácsi határt húz az asztalterítón:

— Ideát, a mi oldalunkon mindig is többen voltak ebben a faluban... — mondja csöndesen.

Irving felújított alakja, aki átaludta nálunk a fejlődés éveit, őt nézné bizonyára a legnagyobb ámulattal. Napszámosemberez, hajdani béres, aki az egyszerű élet jogán, küzdelmes élete jogán, a dolgozó kétkezi igazsága jogán — tehát a többség elvitathatatlan jogán — beszélt most nekünk a falu nevében a falu dolgairól. A falusi emberről beszél, akit nem könnyű megérteni, nem könnyű hajlítani; a haladás legnehezebb területéről, a faluról beszél — s többet tudok meg szavaiból, mint amennyit egyhetes vizslatással és szemlélődéssel a faluról magam összehordtam.

MINT A SZÁRAZRA VETETT HAL olyan a városi ember a falun. Kopoltyúja más légkörhöz szokott: népesebb utcákhoz, szélesebb árnyékhoz, több közömbösséghez. Városhelven személytelenebb maradhatsz — itt élesebb és hangosabb az éned. És mindenkit furdal a kérdés, szinte érzed ahogy rád néznek: ki vagy?

A jóakarátú igazoltatásnak ezt a hangtalan kérdését, szemedben éppen úgy mint a hátad mögött, eleinte enyhe szúrásnak érzed. Megállni egy fa alatt és rábámulni, megállni egy ház előtt és legeltetni rajta a tekinteted: mind csupa talány, amely sürgős magyarázatot kíván. Ha szekérre ülsz, sokáig elkísérnek a szemek. Legjobb, ha falubeli van veled, annak jelenléte maga leszerel, igazol, magyaráz.

Azt is csak nehezen értik itt persze, hogy: írói falujárás. S mert egészen pontos és szabatos feleletet nehéz is adni — könnyen érthető feleletet, minek is csődült össze ennyi ember, szemlélődésre — az újsággal azonosítanak. Egyedül így érthető a dolog számunkra.

Az újságtól persze!

De azért érezni, hogy a dolgok ilyen megfogalmazása mellett is mindenki önkéntelenül végigfut emlékezetén: rendben van-e minden a házatáján. Érezni, hogy glédába állítja gondolatait: hopp, várjunk csak.

Az egyik szövetkezetben az írás szót az összeírással azonosították, annak értették. S jót mulattunk aztán velük együtt, felderítve a tévedést.

Ó hát mennyivel könnyebb a festőtelep lakóinak. Kifeszíteni a vásznat, a papírt — azt hogy rajzolni, festeni, már mindenki tudja, micsoda. Pedig még annak is lehetnek derűs pillanatai: a hirtelen magára rántott ünneplő kabát vagy a feltett kalap s az aggódó tekintet, hogy a padláslyukon még kifityeg a télire odatömött zsákféle... De milyen anzugot rántson s milyen kalapot tegyen fel a lélek, ha fagatják? S melyik tömést rántsa le hirtelen a padlásablakból?

Járom a falut, döfködöm botommal a hepehupás járdát. Ha besötétedik, felkattantom a zseblámpánat, ami az ifjúság körében enyhe derültséget kelt. A zöldfülűt a falun főleg erről lehet megismerni — mondják kuncogva a helybeliek. Mert az utcákat világítják nálunk — toldja meg valaki.

— Nono!

A közbeszóló alighanem a bólogató eperfákra gondol, amelyek a gyér fényt ugyancsak elveszik. Meg aztán: tizig nem igen világítanak. De hamar kivágják magukat.

— Ha én végigmegyek a malomsoron, pontosan tudom, hol kell a lyukat kike-rülni...

Edzettek. A falusi ember edzettebb a megpróbáltatások ellen. Por, sár, eső, sötétség — bajok, amelyeket különösebb lázadozás nélkül szokás elviselni.

Mondom, mint a szárazra vetett hal, sokáig olyan az ember. De aztán, észrevétlenül és lassan kezded megszokni — a kopoltyúd hozzáidomul — a zseblámpád szegyenkezve lecsukod, a járt utcán megbarátkozol a gödröcskéekkel, a házőrző kutyá megszokja a szagodat.

Egyre többen tudják, mit is keresel a falun. Hogy katonája vagy az ólombe-tűknek — az is csak mesterség kérem, látom a szemükben az elnéző mosolyt. Hogy olyasmit szolgálsz, amit voltaképpen mindenki akar, minden jobbérzésű ember: felvilágosodást, művelődést.

Én már régen beszélgettem olyan jóízűt, mint az egyik szövetkezeti birtokon. Ebédszünet volt és ráérték: amikor tisztába jöttünk egymással, megnyílt az emberek szíve. A birtok vezetőjével — gazda, így mondják itt — dohányt kínálhattunk kölcsönösen egymás pipájába s ki tudja, talán ez a pipabarátság hozta közelebb a többieket is, látva hogy a két korosabbik lám együttesen bodor füstkarikákat eregeget. Egyszerre sok, beszédes kíséző szegődött mindegyikünk mellé, apró kislánykák és kislányok fogócskázta a lábunk előtt, a legszebb csikók kerültek elő a jászol mellől és anyjuk mellől. Nadrágos cséplőlányok — mert azt hordanak, nadrágot — igazgatták bubisra kötött fejkötőjüket és... porszemüvegüket (azt is hordanak már, főleg a pelyvázók). S még a traktor is mintha vidámabb pöfögéssel vitte volna startra a lendítősíjat.

— Gyűjjenek el máskor is — kiáltották utánunk s úgy érezte mindegyikünk, hogy a szíve megtelik jóérzéssel. Ha valahol, itt megértették, miért jöttünk közéjük. S megteltek a jegyzetfüzetek is, ott a lélek mélyén magukba véstek egy-egy arcélt.

CSAK EGYNÉHÁNY KÉPET villantottam fel szubjektív élményeimből — nem akarok mindent kiírni magamból erről a falujárásról — s rövid kis mérleget vonok az írói táborról. Úgy érzem, hogy a látottak csak szélességükben, kiterjedésükben jelentenek íróinknak élményt. Tarka, sok élményt, igaz, de talán hiányzott az elmélyülés; egynéhány arcél azért mégis kirajzolódott szemünk elé. S összességében feltétlenül közelebb került hozzánk a falu, ha részleteiben adós is maradt sok mindennel. A falu ugyanis túlsokat akart mutatni: iskoláit és tanügyi harcát éppen úgy, mint szövetkezeti otthonát, a gyermekekről való gondoskodást ugyanúgy vakációzó főiskoláit kultúrtevékenységét... közben szövetkezeti dolgát elég futólag terjesztette csak elénk, magánparasztokkal alig volt érintkezésünk s a reggeltől estig tartó köznapi életet is — főként a magunk hibájából — nem tudtuk eléggé megfigyelni. S az ilyen falulátogatások másik veszélye is fennállt: hogy tudniillik túlhamar akartak tőlünk segítséget kapni. Előadást, megmutatkozást, villámélményt és véleményt. Pedig az író általában lassúvérű, lassan keveri fel magában és lassabban mondja ki — ex abrupto — a látottak nyomán az ítéletet.

Csak a lírikusok mutatkoztak bátrabbaknak: szívük rezsótüze hamarabb kerül izzásba, ők voltak hát a legkombattásabbak az alkotásnál.

Viszont valamennyiünkre mély és erős hatással volt a járás által megszervezett látogatás a POBEDA állami birtokon. Kicsit mintha a falu fogalmán túleső életbe kóstoltunk volna bele — talán a jövő falujának erős és éles képe ez a szocialista fejlődésben — nagyarányúbb és nagyvonalúbb úgy tűnik... Merészebb és bátrabb tényező a mezőgazdasági többtermelésben, ha nem is találta meg még mindenben a legszerencsésebb utat. Ennek a birtoknak, ahol jártunk legnagyobb problémája, — én legalább úgy látom — hogy az általános közlekedésen kívüleső, távolabbfekvő terület.

Mégis, mintha az órák itt gyorsabban járnának, mint a faluban. Odaát — a faluban — mintha kicsit még mindig a bibliai hét napból állna az idő, amelyet homokórával mérnek — itt meg nagyokat ugrik a villanymutatató... Vagy csak én érzem így? Ha egy vidéket sűrűn teletűzdelnek ilyen birtokokkal — azt hiszem akkor látjuk csak annak igazi értelmét a mezőgazdaságban, hogy : szocializmus, szocialista termelés. A falunak ebben a versenyben nehéz dolga lesz, de hogy ő is nekilendül majd, az biztos. Lehet, hogy abban van a megoldás éppen, hogy kommunába egyesülve ezekkel a birtokokkal, a falu, maga is erősebb lendületbe kerül; közművei szaporodnak, utai javulnak, átveszi a termelési ütemet s kellő emberanyagot biztosít a birtokoknak. Építgetve és fellendítve persze a maga kis gyáripárát... szóval így körvonalozódik bennem valamiféle átmenet és megoldás.

ALAPJÁBAN különös látogatás volt ez a párhetes falujárás a mi tájunkon: az írók táborozása. Magyar és szerb írók együtt tervezték ki s egy járás meg egy falu — a topolyai járás és Csantavér község — vezetői tették lehetővé megvalósítását. Kezdeményezés volt, kísérlet arra, hogy az író közeljusson a faluhoz és az olvasóhoz — a falu és az olvasó pedig azokhoz, akik ezen a tájon a szocializmus megvalósításáért írással, az íráson keresztül történő művészi ábrázolással küzdenek.